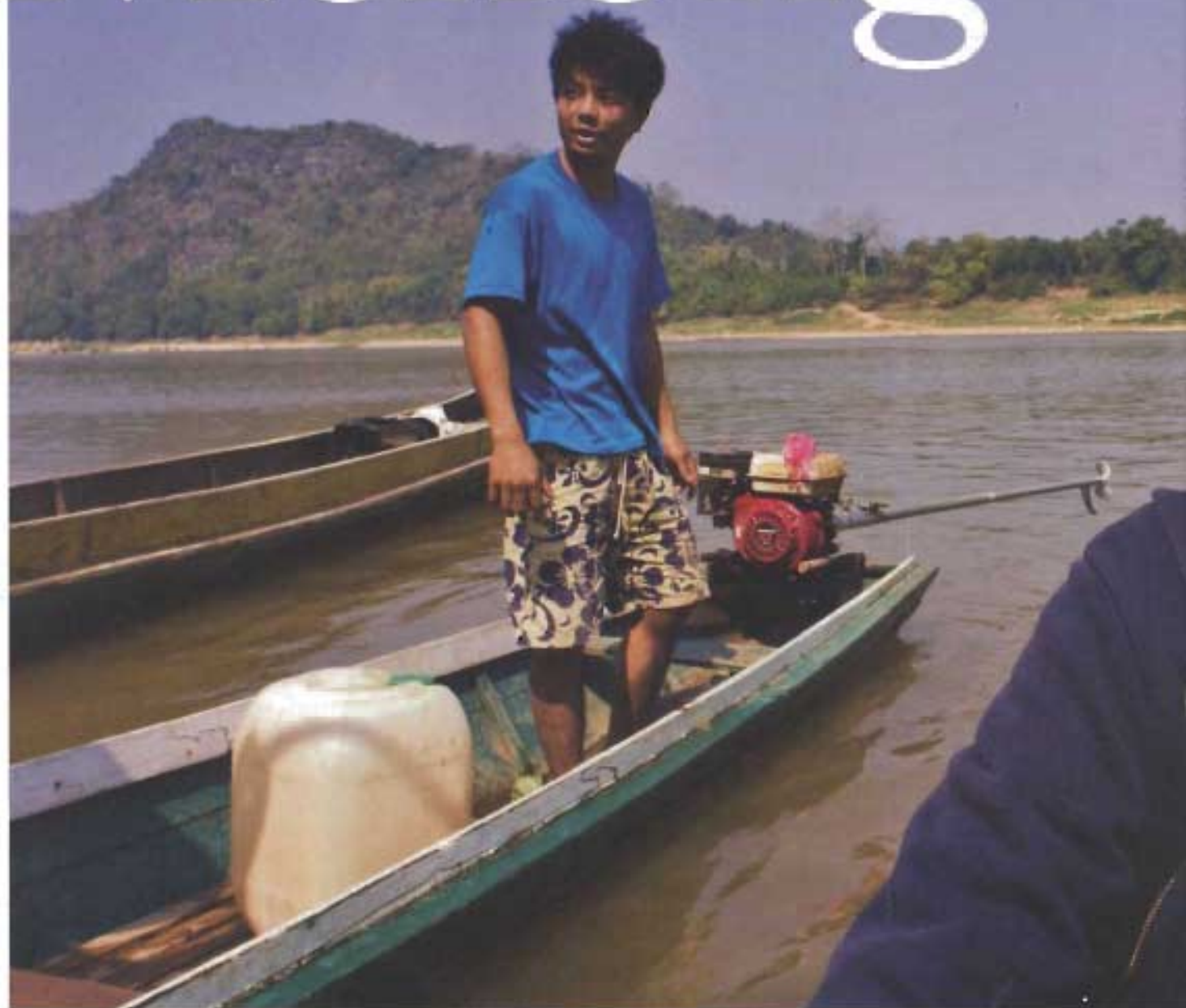

Een tuin aan de Mekong

De Nederlander Rik Gadella, oprichter en voormalig eigenaar van de prestigieuze fotobeurs Paris Photo, heeft een nieuwe levensvervulling gevonden in de tempelstad Luang Prabang in Laos: de aanleg van een botanische tuin. En nieuw geluk. 'Als ik oud en behoeftig ben, komen ze me pap brengen.'

DOOR RONALD VAN ERKEL

Onder onbarmhartig kunstlicht zit een luidruchtige Laotiaanse familie op een rommelig binnenplaatsje bier te drinken terwijl via de speakers een Indochinese versie van Corry Konings smartlappen de nacht in stuurt. Nog geen twintig meter verderop nuttigt een internationaal gezelschap beschaafd converserend Franse specialiteiten ter waarde van een Laotiaans maandloon op het terras van l'Eléphant, volgens *The New York Times* het beste restaurant van de stad. The Hive, Lao Lao Garden en andere trendy tenten langs de oever van de rivier Nam Khan gonzen van de stemmen van welgestelde backpackers, voor wie de hoge prijzen van de cocktails geen bezwaar zijn. Even verderop vult het neuriën van boeddhistische monniken een tempel met een hypnotisch refrein. We zijn in Luang Prabang, de tempelstad in het noorden van de Volksrepubliek Laos. Dankzij de relatief ongeschonden staat van de Frans-koloniale binnenstad en de tientallen boeddhistische tempels uit de zestiende en zeventiende eeuw werd de stad in 1995 op de Werelderfgoedlijst van Unesco geplaatst. Dát en de hete adem van de globalisering hebben de provinciale landerigheid weggeblazen, die deze tweede stad van Laos tot een decennium geleden nog kenmerkte.

Nederlander Rik Gadella (47) vervulde een succesvol bestaan in de internationale kunstwereld vier jaar geleden voor de kleine, geïsoleerde stad aan de samenvloeiing van de rivieren Mekong en Nam Khan om daar een nieuw leven op te bouwen. Altijd groot denkend heeft de voormalige oprichter en eigenaar van Paris Photo, een van de belangrijkste fotobeurzen ter wereld, de kunsthandelaren en verzamelaars achter zich gelaten om een nieuw, ambitieus en grootschalig project op te zetten.

"Dertig jaar geleden was hier nog helemaal niets. Geen elektra, riool of verharde wegen. Tijdens de moesson veranderden de straten in modderstromen en leden de mensen intense armoede," vertelt Gadella. Terwijl de communistische buurlanden China en Vietnam vanaf de jaren tachtig het kapitalisme als economisch model omarmden, hield het politbureau van de Laotiaanse Revolutionaire Volkspartij in de hoofdstad Vientiane het land potdicht. "Je kon als buitenlander wel binnenkomen, maar soms was het twee weken wachten op een uitreisvisum. Onhandig als je bij ►

Het Tak Bat-ritueel: monniken ontvangen aalmoezen

▶ een medisch noodgeval snel naar een ziekenhuis in Bangkok wilde. Veel animo om naar Laos te komen, was er dan ook niet.”

Op die manier bleef het arme, dunbevolkte en bergachtige Laos lange tijd een vergeten land. Het kwam voor het laatst in de jaren zeventig in het nieuws toen met steun van Noord-Vietnam de monarchie omver werd geworpen door de guerillabeweging Pathet Lao. Het was de apotheose van een twintig jaar durende burgeroorlog waarin Noord-Vietnam en de communisten steeds verder oprukten in Laos. De oorlog in Zuidoost-Azië had een enorme impact op het land. “Er zijn toen meer bommen op Laos afgeworpen dan in de totale Tweede Wereldoorlog,” legt Gadella uit.

De vloedgolf van de vooruitgang heeft in omringende, dichtbevolkte landen al bijna alles weggespoeld wat in Laos nog bestaat: geïsoleerde dorpen van bergstammen, uitgestrekte en onaangetaste oerwouden, woest stromende rivieren met

schoon water, simpele houten dorps huisjes, koloniale villa's en ontspannen steden, maar ook eeuwenoude tradities en gebruiken, zoals in Luang Prabang de dagelijkse gang van ongeveer duizend monniken die bij zonsopgang in een lange, ordelijke stoet langs de geknielde gelovigen trekt om aalmoezen te ontvangen. Dit Tak Bat-ritueel is een van de belangrijkste trekpleisters van de stad.

“In 2006 had ik het gehad met het drukke leven in Parijs,” legt Gadella zijn keuze uit, “en trok ik drie maanden uit om door Azië te reizen. Mijn reisdoel was India, maar daar ben ik nooit aangekomen. Ik bleef hangen in Luang Prabang. Ik was gefascineerd door de betoverende realiteit van Laos, de beminnelijkheid van de mensen. Je bent hier in een andere werkelijkheid die ver af staat van het Westen. Ik was op reis gegaan met het idee mijn leven een andere richting te geven, en naarmate ik langer in Luang Prabang bleef, besepte ik dat dit de plek was waar ik wilde blijven. Ik dacht erover om ergens aan de oever van de Mekong een lapje grond te kopen en een bamboehut te bouwen.”

Geboren in Aruba ging de jonge Rik in de jaren tachtig voor uitgever leren aan de Frederik Muller Akademie in Amsterdam. “Al op mijn veertiende wist ik dat ik iets met boeken wilde doen,” zegt hij. Succesvol was zijn studie niet, want hij haakte na niet al te lange tijd af om colleges filosofie te gaan volgen.

“Ik kreeg het idee om boekjes te maken met mijn profs, zij zagen dat wel zitten.”

‘Gadella is een ascetische workaholic. Warm water is zijn favoriete drank.’

Er verschenen in totaal zo'n twintig boekjes over poëzie, filosofie en kunst, maar Gadella's Picaron Editions gaf ook oorspronkelijke kunst uit, in kunstenaarsboeken. De logische volgende stap was de opening van een galerie. Die volgde kort voor het begin van het nieuwe decennium in Gadella's etagewoning aan de Ceintuurbaan.

“In 1992 had ik het wel gezien in Amsterdam en vertrok ik naar Parijs. Ik had inmiddels ArtistBook International opgericht, een beurs voor boeken gemaakt door kunstenaars en dat idee sloeg aan. Kunstenaars als Markus Lupertz, Robert Wilson, Jean-Charles Blais en James Brown deden eraan mee. De eerste beurs was in Parijs in 1994, de volgende in New York in 1995, daarna Keulen in 1996 en weer New York in 1997. Dit alles regelde ik vanuit mijn appartementje van dertig vierkante meter in de Marais.”

Gadella is een ascetische workaholic die om negen uur naar bed gaat en afziet van roken, alcohol en koffie. Warm water is op dit moment zijn favoriete drank. Hij is economisch in zijn bewegingen en in zijn conversatie, mijdt trivialiteiten. Met het Laotiaanse personeel is hij geduldig en vasthoudend. Legt hij iets aan hen uit, dan wil hij terughoren wat hij heeft gezegd om er zeker van te zijn dat hij is begrepen.

Hij heeft de telefoonnummers van de

Luang Prabang telt tientallen boeddhistische tempels

bekendste namen uit de internationale kunstwereld in zijn adresboek staan en als hij ze belt, krijgt hij ze persoonlijk aan de lijn. "Ik heb de eerste tien jaar eigenlijk nauwelijks geld verdiend. Alles wat er binnenkwam, investeerde ik onmiddellijk in nieuwe projecten. Dat ging pas veranderen na 1997 met Paris Photo, toen ik een organisatie moest opzetten en mezelf op de loonlijst plaatste."

Er was in Parijs nog geen internationale beurs voor negentiende-eeuwse en hedendaagse fotografie. Paris Photo, gehouden in het prestigieuze Carrousel du Louvre, nam vanaf het begin een grote vlucht en groeide in korte tijd uit tot een van de belangrijkste fotobeurzen ter wereld. "Wat daar enorm bij geholpen heeft, is de steun die ik kreeg vanuit de New Yorkse kunstwereld, maar de belangrijkste troef was dat we tijdens de eerste Paris Photo foto's mochten tentoonstellen uit de *Gilman Collection*, de meest vooraanstaande fotocollectie in de VS. Dat leverde prestige en naamsbekendheid op en sindsdien werd de jaarlijkse beurs breed uitgemeten in de Franse en internationale pers."

Ideeenman Gadella ("Ik heb altijd veel meer ingevingen dan ik kan verwezenlijken") had inmiddels in Frankrijk voldoende krediet om door de Franse overheid te worden gevraagd in 2004 in Peking een overzichtstentoonstelling van modern Franse design te cureren, ter gelegenheid

van het staatsbezoek van toenmalig president Jacques Chirac. Ook zat hij als lid van de Nederlands-Franse Samenwerkingsraad niet aan de Nederlandse kant van de tafel, maar aan de Franse. In 2002 verkocht hij Paris Photo aan mediaconcern Reed Exhibitions, waarna hij nog drie jaar aanbleef als artistiek directeur. De volgende stap zou het simpele leven van een bamboehut aan de Mekong worden, als Gadella niet nog steeds veel van het heilige vuur uit zijn eerdere leven had.

Nithakong Somsanith, kunstenaar en telg van de laatst regerende dynastie in Laos, vertelt hoe Gadella terrein aan de rivier zocht: "Toevallig kwam op dat moment zeven hectare land te koop aan de overkant van de Mekong, dat heel lang in mijn familie was geweest. Maar al vanaf het begin begreep ik dat Rik niet als kluisenaar wilde leven. We bespraken de mogelijkheden. Sinds de openstelling van Laos voor het toerisme in 1999 is het aantal hotels en restaurants in Luang Prabang vertienvoudigd. Het zoveelste *guesthouse* was dan ook geen optie. Het moest iets worden met toegevoegde waarde. Iets waardoor bezoekers, die doorgaans drie tot vier dagen blijven, langer vastgehouden konden worden. Een project dat ook Laos en de bevolking als geheel ten goede zou komen. Zo ontstond bij Rik het idee van een botanische tuin. Uniek in dit land waar nog geen goede inventarisatie van de inheemse flora is, geen opleiding bestaat voor botanisten en waar aspecten als ecologische bewustwording, educatie en conservering van de natuur nog braak liggen."

Gadella's botanische tuin, die de toepasselijke naam Pha Tad Ke ('de berg van de verlossing') draagt, komt dan ook niet te vroeg. De vraag is hoe een man met een achtergrond in de kunst een succesvolle botanische tuin kan beginnen en draaiende houden.

"Laos is een surrealistisch land. Heel simpele dingen blijken soms onmogelijk uit te voeren en heel ingewikkelde dingen heel gemakkelijk. Ik denk wel dat hij het gaat redden. Maar toen ik Rik vroeg of hij enige botanische ervaring had, zei hij dat hij wat plantjes had staan op zijn balkon in Parijs," zegt Somsanith schaterend in zijn met kunstwerken en boeken volgestouwd huiskamer.

Wie ervan overtuigd is dat Gadella's tuin een succes wordt, is de Japanse kunstenaress en modeontwerpster Sachiko Kobayashi. Ze woont al twintig jaar in

'In Laos blijken simpele dingen soms onmogelijk en ingewikkelde dingen gemakkelijk.'

Luang Prabang en maakte deel uit van de culturele elite die er is neergestreken: "Rik begint niet ergens aan als hij niet zeker weet dat het gaat lukken." De excentrieke Kobayashi, die haar creaties alleen verkoopt als het gezicht van de koper haar aanstaat ("Ik ben geen aardige dame") is streng in haar oordeel over anderen, maar in Gadella heeft ze alle vertrouwen.

"Botanische kennis komt vanzelf," zegt Gadella. "Waar het bij dit project op aankomt, is organiseren, managen en delegeren. Vanuit het niets een botanische tuin beginnen is in een land waar geen traditie op dit gebied bestaat echt pionierswerk. Alles moet vanaf de grond opgebouwd worden. Je kunt niet zomaar botanisten, dendrologen, tuinbouwkundigen, landschapsarchitecten en tuinlieden inhuren. Je moet ze vaak eerst zelf opleiden."

Gadella's aanleg om te netwerken, bracht hier, vooralsnog, uitkomst. Inmiddels is het prille Pha Tad Ke geassocieerd met de Royal Botanic Garden Edinburgh en met de Queen Sirikit Botanic Garden in het Thaise Chiang Mai. Over en weer worden uitwisselingen verzorgd en botanisten worden in Chiang Mai opgeleid. De Thaise botanist dr. Santi Watthana komt geregeld naar Luang Prabang voor specifieke projecten, zoals recentelijk een veldexpeditie voor het vinden van medicinale planten in de bergen. Gadella zou Watthana maar wat graag inhuren. "Maar zijn vrouw wil niet. En buitenlandse botanici krijg ik hier moeilijk naartoe gelokt omdat ik ze geen westers salaris kan bieden."

Daarmee komen we op het delicate onderwerp van de fondsenwerving. Gadella heeft al het geld van de verkoop van Paris Photo inmiddels in zijn project gestoken en nieuwe bronnen moeten worden aangeboord.

Een bezoek aan de tuin maakt inzichtelijk waarom. Het is een ruig gebied waar ▶

► nu, pas twee jaar na de overdracht van het terrein, vooral grond- en meetwerk is verricht. Verder zijn er accommodaties gebouwd voor het dertig man sterke personeel, een onderkomen voor Gadella zelf – de genoemde bamboehut –, zijn hoofd-tuinman uit Frankrijk en een tijdelijke landschapsarchitect uit Zwitserland. Ook zijn er kwekerijen aangelegd waar voor een deel de toekomstige beplanting groeit. Bovendien zijn de oorspronkelijke zeven hectare inmiddels uitgebreid tot veertien hectare.

Bovenmatig veel zorgen over het geldgebrek maakt Gadella zich ogenschijnlijk niet, hij concentreert zich liever op de oplossing ervan. Er zijn inmiddels internationale contacten met fondsenwerfers, sommige daarvan veelbelovend. Een nieuw kunstproject, Folies d'Architecture, loopt inmiddels om de kas van de tuin te spekken. Het wordt in juni in de Fondation Cartier in Parijs gepresenteerd. Op geld van de Laotiaanse overheid hoeft Gadella niet te rekenen. In dit ontwikkelingsland zijn er andere prioriteiten dan een botanische tuin.

Gadella: "Als de tuin in 2014 open-gaat, dan zal hij tien miljoen dollar hebben gekost. Dat is inclusief een educatief centrum, een bezoekerscentrum, een opleidingscentrum en een klein resort waar geïnteresseerden kunnen overnachten."

Over de verre toekomst: "De mensen die hier met me werken, zijn mijn familie geworden. Ze noemen me 'broeder' in

Rik Gadella: 'Botanische kennis komt vanzelf'

Nithakhong Somsanith: 'Laos is geen Noord-Korea meer'

het Laotiaans. Als ik oud en behoeftig ben komen ze me pap brengen, daar reken ik op," zegt hij en het lijkt of hij het meent.

Luang Prabang heeft een magnetisch effect op de meer welgestelde toeristen die bijna alles al gezien hebben en die in aantallen van zo'n driehonderd per dag op het kleine vliegveld aankomen. Volgens velen heb je hier het echte Azië nog. De ironie wil dat dit vaak de mening is van bezoekers die in sterrenhotels logeren, eten in Franse restaurants, croissants halen bij de Franse bakker en vlees bij de Duitse slager. Laotiaanse families, al dan niet luidruchtig, zijn bijna allemaal vanuit het historische centrum naar buitenwijken verhuisd.

De binnenstad, zo schitterend gele-

gen op een schiereiland tussen de rivieren Mekong en Nam Khan, is voor een groot deel – maar nog niet helemaal – het terrein van het toerisme.

Gadella: "Het is een gestage, maar niet onrustbarende ontwikkeling. Dankzij de Unesco-status is het stadsgezicht behoorlijk beschermd. Laos wil niet het voorbeeld van Thailand volgen. Hier geen massatoerisme of sekstoerisme, na elf uur 's avonds gaan bijna overal de lichten uit. De positieve gevolgen voor de Laotianen zijn dat er ruim werk is en dat de levensstandaard de laatste jaren enorm is verbeterd. Leuk is dat er een culturele voedingsbodem is ontstaan. Er was al sinds lang een avant-garde en nu is de tijd rijp om traditioneel werkende Laotiaanse kunstenaars op een westerse manier voor het voetlicht te brengen."

Het heeft Gadella's rusteloze hart ertoe gebracht om naast Pha Thad Ke en zijn Folies-project in samenwerking met een Zwitserse partner, de binnenhuisarchitect Jean-Pierre Dovat, de eerste galerie voor moderne kunst in Luang Prabang te openen met de naam *Project Space • Luang Prabang*.

Nithakhong Somsanith becommentarieert de ontwikkelingen zo: "We zijn blij dat we niet langer zoals Noord-Korea zijn. De ramen zijn geopend en we kunnen naar buiten kijken. En wat gebeurt er als de ramen openstaan? Dan vliegt er wel eens een mug naar binnen. Die jagen we dan weg." Gelukkig voor Luang Prabang is tegelijk met een incidentele mug ook het goudhaantje Rik Gadella naar binnen gevlogen. |